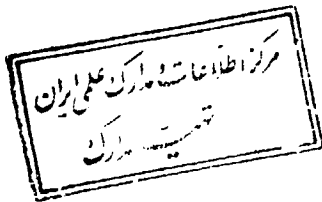

۴۴۸۹

۱۳۸۰ / ۲ / ۳۰

بسم الله الرحمن الرحيم

آزادی مطبوعات در حقوق ایران

بوسیله

بهمن غفوری

پایان نامه

ارائه شده به دانشکده تحصیلات تکمیلی بعنوان بخشی از فعالیتهای
تحصیلی لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته

حقوق عمومی

از

دانشگاه شیراز

شیراز، ایران

011423

ارزیابی و تصویب شده در کمیته پایان نامه با درجه :

امضاء اعضاء کمیته پایان نامه :

دکتر محمد هادی صادقی ، استادیار حقوق جزا (رئیس کمیته)

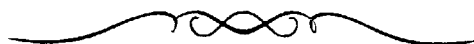
دکتر سید محسن شیخ الاسلامی ، استادیار حقوق عمومی

دکتر بهرام اخوان کاظمی ، استادیار علوم سیاسی

مهر ماه ۱۳۷۹

۳۴۴۵۹

تقدیم به :

شهید،

جانبازان،

آزادگان،

رزمندگان،

و

ایشان را که "سخن از آزادی گفتن امروزمان"
را مدیون مجاهدتهای دیروز آنان هستیم.

سپاسگزاری

برخود وظیفه می دانم، نسبت به زحمات کلیه اساتید دوران تحصیلم؛ به ویژه جناب آقای دکتر محمد هادی صادقی، که علاوه بر راهنمایی در تدوین پایان نامه، در دیگر امور نیز، مرا از حمایت بی دریغ خود بی نصیب نکردند، جناب آقای دکتر سید محسن شیخ الاسلامی که همیشه صمیمیت و افتادگی اش، الگوی اخلاق دانشجویانش بوده و جناب آقای دکتر بهرام اخوان کاظمی بخاطر تأمل در پایان نامه و تحمل کوتاهی ها، نهایت سپاس را بجای آورم.

از پدر بزرگوار، مادر مهربان و همسر عزیزم، که در نهایت فداکاری، تحمل سختیهای زندگی و تحصیل را برایم آسان نمودند، سپاسگزارم؛ اگر چه می دانم، هیچگاه نخواهم توانست ذره ای از آن همه محبت را جبران کنم. همچنین، همراهیها و تشویقهای مستمر برادر گرانقدرم آقای ملک جمشید غفوری را ارج می نهم.

از دوستان ارجمندم، آقایان بهادر احمد پور و بهمن محمودی موصلو بخاطر دوستیها و یاریهایشان ممنونم.

از محبتهای فراوان کادر اداری، کارکنان آموزش و کارکنان محترم کتابخانه دانشکده حقوق، که همیشه اسباب زحمت ایشان بوده ایم، قدردانی می کنم.

چکیده

آزادی مطبوعات در حقوق ایران

توسط

بهمن غفوری

بحث "آزادی مطبوعات" به تبع "حقوق مطبوعات" در کشور ما، بحث تازه و جوانی است که نیاز به طرح مسائل مربوط به آن و تلاش برای پاسخ یابی به آنها، به وضوح قابل حس است. هدف این پایان نامه بررسی آزادی مطبوعات در حقوق ایران، مبانی، محدودیتها و ضمانتهای آن می باشد.

مبانی آزادی مطبوعات در اسلام که اساس نگرش و مبنای قانونگذاری جمهوری اسلامی ایران در این باره می باشد، عبارت انداز؛ وجوب امر به معروف ونهی از منکر، لزوم مشورت، پذیرش تضارب آراء و تبادل افکار، گزینش کلام برتر، نقادی، لزوم توجه به افکار عمومی و قضاوت مردم.

در بررسی حقوق مطبوعات در همه نظام ها، ملاحظه می شود که آزادی مطبوعات در هیچ نظامی مطلق و نامحدود نیست، بلکه با توجه به ارزشهای مورد قبول هر نظام محدودیت هایی برای آن پیش بینی شده است؛ قاعده کلی این محدودیت ها در نظام های عرفی تحت دو عنوان کلی "مصلح جامعه" و "حقوق افراد" شناخته می شود. در اسلام که کانون توجه بررسیهای ما در این مورد بوده است، مبانی محدودیت های آزادی مطبوعات عبارتند از؛ منع آزار و اذیت دیگران، قاعده لاضرر، لزوم رعایت شرایط وجوب امر به معروف و نهی از منکر، قاعده نفی سبیل، لزوم انجام امور

حسیه و ... بعلاوه در اعمال این محدودیتها نوع مخاطب و اوضاع، احوال و شرایط باید مد نظر قرار گیرد.

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز با تکیه بر مبانی مذکور، محدودیتهای آزادی مطبوعات را تحت دو عنوان " مبانی اسلام و حقوق عمومی " مورد تصریح قرار داده است. این تحقیق تلاش کرده است با مذاقه در خود قانون اساسی به تفصیل این دو عنوان کلی و تعیین مصادیق آن پردازد، حاصل کار آنکه، محدودیت های قابل استنباط از قانون اساسی در این مورد عبارت انداز؛ استقلال، تمامیت ارضی و وحدت کشور، اساس جمهوری اسلامی، منع اضرار به غیر، عفت عمومی و نظم عمومی، امنیت ملی، منافع ملی، محدودیت های ضروری در شرایط اضطراری و منع انتشار مذاکرات غیر علنی مجلس شورای اسلامی و محاکمات غیر علنی.

امر مهم دیگری که در ارتباط با تحقق آزادی مطبوعات و تداوم آن دارای اهمیت در خور توجه است، حمایت از آن و ضمانت های آن می باشد که در بخش پایانی این پایان نامه مورد بررسی قرار گرفته است.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۴	فصل اول: کلیات و مبانی
۴	گفتار اول: تعاریف و اصطلاحات
۴	مبحث اول- تعریف مطبوعات
۴	الف- تعریف اعم
۶	ب- تعریف اخص
۸	مبحث دوم- تعریف آزادی
۱۲	مبحث سوم- آزادی مطبوعات
۱۳	الف- آزادی مطبوعات به معنی عام
۱۳	ب- آزادی مطبوعات به معنی خاص
۱۵	گفتار دوم: سابقه تاریخی آزادی مطبوعات
۱۵	مبحث اول- سابقه تاریخی آزادی مطبوعات در جهان
۱۸	مبحث دوم- سابقه تاریخی آزادی مطبوعات در ایران
۲۱	گفتار سوم: مبانی آزادی مطبوعات
۲۱	مبحث اول- مبانی آزادی مطبوعات در حقوق عرفی
۲۱	الف- مبانی آزادی مطبوعات در اندیشه های سرمایه داری غربی
۲۴	ب- مبانی آزادی مطبوعات در اندیشه های سوسیالیستی
۲۵	مبحث دوم- مبانی آزادی مطبوعات در اسلام

الف- وجوب امر به معروف و نهی از منکر.....	۲۶
۱- امر به معروف و نهی از منکر توسط مردم نسبت به یکدیگر.....	۲۹
۲- امر به معروف و نهی از منکر توسط مردم نسبت به دولت.....	۳۰
ب- لزوم مشورت در اسلام.....	۳۵
ج- تضارب آراء و تبادل افکار.....	۴۰
د- گزینش کلام برتر.....	۴۱
ه- نقادی.....	۴۲
و- لزوم توجه به افکار عمومی و قضاوت مردم.....	۴۳
فصل دوم: محدودیت های آزادی مطبوعات.....	۴۶
مقدمه.....	۴۶
گفتار اول: مبانی و ضرورت های محدودیت آزادی مطبوعات در حقوق عرفی.....	۵۲
مبحث اول- حقوق و آزادی دیگران.....	۵۵
مبحث دوم- مصالح جامعه.....	۵۷
گفتار دوم: مبانی محدودیت آزادی مطبوعات در اسلام.....	۶۱
مبحث اول- منع آزار و اذیت دیگران.....	۶۴
الف- منع کلی آزار و اذیت دیگران.....	۶۴
ب- منع موارد خاص آزار و اذیت دیگران.....	۶۴
۱- حرمت تهمت و افترا به اشخاص.....	۶۴
۲- منع دشنام.....	۶۵
۳- حرمت توهین.....	۶۵
۴- حرمت استهزاء و تمسخر.....	۶۶
مبحث دوم- قاعده لاضرر.....	۶۷
مبحث سوم- شرایط وجوب امر به معروف و نهی از منکر.....	۶۹
مبحث چهارم- قاعده نفی سبیل.....	۷۳

۷۴	مبحث پنجم- امور حسبه
۷۶	مبحث ششم- تکمله بحث مبانی محدودیت های آزادی مطبوعات در اسلام
۷۷	الف- مخاطب
۸۱	ب- اوضاع، احوال و شرایط
۸۵	گفتار سوم: محدودیت های آزادی مطبوعات در جمهوری اسلامی ایران
۸۵	مبحث اول- محدودیت های آزادی مطبوعات در قانون اساسی
۸۶	الف- استقلال
۸۸	ب- تمامیت ارضی و وحدت کشور
۸۹	ج- اساس جمهوری اسلامی
۹۲	د- منع اضرار به غیر
۹۲	هـ- منع انتشار مذاکرات غیرعلنی مجلس شورای اسلامی
۹۳	و- محدودیت های ضروری در شرایط اضطراری
۹۵	ز- منع انتشار محاکمات غیر علنی
۹۵	ح- عفت عمومی و نظم عمومی
۹۵	۱- عفت عمومی
۹۷	۲- نظم عمومی
۹۸	ط- امنیت ملی
۱۰۲	ی- منافع ملی
۱۰۴	ک- مبانی اسلام و حقوق عمومی
۱۰۷	۱- مبانی اسلام
۱۰۹	۲- حقوق عمومی
۱۱۰	مبحث دوم- محدودیت های آزادی مطبوعات در قانون عادی (مطبوعات)
۱۲۵	فصل سوم: اعمال آزادی مطبوعات و ضمانت های آن
۱۲۵	گفتار اول: اعمال آزادی مطبوعات

- ۱۲۵.....مبحث اول- نظامهای اعمال آزادی مطبوعات
- ۱۲۵.....الف- سیستم پیشگیری
- ۱۲۵.....ب- سیستم تعقیبی
- ۱۲۷.....مبحث دوم- پیشینه اعمال آزادی مطبوعات در ایران
- ۱۳۰.....مبحث سوم- اعمال آزادی مطبوعات در جمهوری اسلامی ایران
- ۱۳۱.....الف- انتشار نشریه
- ۱۳۴.....ب- نظارت بر عملکرد مطبوعات
- ۱۳۹.....گفتار دوم: ضمانت های آزادی مطبوعات
- ۱۴۰.....مبحث اول- ضمانت های موجود در برابر قوه مقننه
- ۱۴۰.....الف- ممنوعیت اصلاح قانون اساسی در مورد محتوای اصول مربوط به آزادی های عمومی
- ۱۴۱.....ب- انعطاف ناپذیری قانون اساسی
- ۱۴۲.....ج- کنترل مطابقت قوانین عادی با قانون اساسی
- ۱۴۳.....مبحث دوم- ضمانت های موجود در برابر قوه مجریه (دولت)
- ۱۴۳.....الف- تفوق قوه مقننه بر قوه مجریه
- ۱۴۳.....۱- لزوم عدم مخالفت مقررات مصوب دولت با قوانین عادی
- ۱۴۳.....۲- کنترل سیاسی دولت از طریق تذکر، سؤال و استیضاح
- ۱۴۴.....ب- احترام به حیطة صلاحیت قانون
- ۱۴۴.....ج- کنترل قضایی اعمال قوه مجریه
- ۱۴۴.....۱- دیوان عدالت اداری
- ۱۴۵.....۲- تکلیف دادگاهها به عدم رعایت مقررات خلاف قانون دولت
- ۱۴۶.....د- کنترل اعمال قوه مجریه توسط ارگان های غیر قضایی
- ۱۴۶.....۱- کمیسیون اصل ۹۰ قانون اساسی
- ۱۴۷.....۲- سازمان بازرسی کل کشور
- ۱۴۸.....ه- مجازات مقامات و مأمورین متجاوز به حقوق و آزادیهای عمومی (آزادی مطبوعات)

۱۵۰	مبحث سوم - ضمانت های موجود در برابر قوه قضائیه
۱۵۱	الف- الزام دادگاهها به صدور احکام مستدل و مستند
۱۵۱	۱- مستدل بودن احکام
۱۵۲	۲- مستند بودن احکام
۱۵۲	ب- علنی بودن رسیدگی به جرائم مطبوعاتی
۱۵۴	ج- حضور هیأت منصفه در رسیدگی به جرائم مطبوعاتی
۱۵۴	۱- جایگاه قانونی هیأت منصفه در جمهوری اسلامی ایران
۱۵۸	۲- مباحث نظری پیرامون حضور هیأت منصفه
۱۶۲	۳- تعریف جرم مطبوعاتی
۱۶۶	نتیجه گیری
۱۶۹	منابع

چکیده و صفحه عنوان به زبان انگلیسی

مقدمه

آزادی مطبوعات از مصادیق بارز آزادی بیان بوده و از شاخصه های تحقق آزادیهای عمومی در جوامع مختلف محسوب می شود. تعریفی که ترمینولوژی از آزادی مطبوعات ارائه داده، بدین قرار است: "آزادی مطبوعات، قسمتی از آزادیهای فردی است که به موجب آن، افراد حق نشر افکار و عقاید خود را از طریق نوشته‌ها یا مطبوعات دارا می باشند، بدون آنکه نشر آنها موقوف به تحصیل اذن یا محکوم به سانسور باشد."^۱

آزادی مطبوعات به تبع تعریف مطبوعات به تبع تعریف "مطبوعات" دارای دو تعریف عام و خاص است:

آزادی مطبوعات به معنای عام: جست و جو جمع آوری و کسب آزادانه اخبار و اطلاعات و عقاید عمومی، انتقال و مخابره آزادانه آنها، انتشار آزادانه روزنامه ها و پخش آزادانه برنامه های رادیویی و تلویزیونی، دریافت و مطالعه آزادانه مطبوعات و دریافت آزادانه برنامه های یادشده را در بر می گیرد.^۲ آزادی مطبوعات در این معنای وسیع، اکنون به عنوان "آزادی اطلاعات یا آزادی ارتباطات" معرفی می گردد.

آزادی مطبوعات به معنای خاص: نشر آزاد روزنامه ها و سایر نشریات ادواری از قبیل هفته نامه، ماهنامه، فصلنامه و... بدون هیچ گونه محدودیت و نظارت قبل از انتشار، عدم توقیف و تعطیل خودسرانه آنها بعد از انتشار، پیش بینی دقیق ضوابط مسؤولیت های قانونی نشریات و رسیدگی به تخلفات و جرائم احتمالی آنها در دادگاههای عادی دادگستری با حضور هیأت منصفه را شامل می شود.^۳

۱. محمد جعفر جعفری لنگرودی، ترمینولوژی حقوق، تهران: گنج دانش، ۱۳۷۲، ش ۲۳۷.
۲. منوچهر طباطبائی مؤتمنی، آزادیهای عمومی و حقوق بشر، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۵، ص ۱۰۳.
۳. کاظم معتمد نژاد، آرکان حقوقی آزادی مطبوعات با همکاری دکتر رؤیا معتمدنژاد، فصلنامه رسانه، ش ۳۴، ص ۲۳.

همچنین عنصر نهایی آزادی مطبوعات، تضمین ها و ضمانت هایی است که باید از تحقق آن، حمایت کند.

انگیزه انتخاب موضوع: حساسیت ویژه و برداشت های متفاوتی است که؛ بطور اعم، پس از انقلاب اسلامی - که از شعارها و دستاوردهای مهم آن آزادی از جمله آزادی مطبوعات می باشد - و به طور اخص، پس از انتخابات هفتم ریاست جمهوری در کشور - که از عمده شعارهای اکثریت، توسعه سیاسی و تاکید بر تحقق آزادی مطبوعات بود - نسبت به آن وجود دارد.

مضافاً اینکه، حقوق مطبوعات و از جمله، بررسی حقوقی آزادی مطبوعات در کشور ما، هنوز بحث تازه و بکری است و کار تحقیقی عمده و درخور توجهی در مورد آن، صورت نگرفته است. به همین دلیل، حتی طرح صحیح مسائل مربوط به آن، می تواند بستر شایسته ای برای کارهای بعدی در این زمینه باشد.

سؤال تحقیق: سؤالاتی که، این پایان نامه در پی پاسخ یابی برای آنها بوده، عبارت از این مسائل است که: آیا جمهوری اسلامی ایران آزادی مطبوعات را پذیرفته یا خیر؟ آزادی مطبوعات مورد نظر جمهوری اسلامی ایران مطلق است یا محدود؟ مبانی آزادی مطبوعات در جمهوری اسلامی ایران چیست؟ قانون اساسی جمهوری اسلامی، کدام نوع از آزادی مطبوعات (تعقیبی یا تأمینی) را پذیرفته است؟ چه محدودیتهایی برای آزادی مطبوعات در آن پیش بینی شده است؟ محدودیتهایی از قبیل مبانی اسلام و حقوق عمومی چه تعاریفی دارند؟

فرضیه تحقیق: این است که، آزادی مطبوعات مبتنی بر مبانی اسلامی از قبیل امر به معروف و نهی از منکر است. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، سیستم تعقیبی آزادی مطبوعات را پذیرفته و تعریف محدودیت هایی از قبیل مبانی اسلام و حقوق عمومی، بامدافه در خود قانون اساسی تا حد زیادی امکان پذیر است.

برای بررسی موضوع پایان نامه و در تلاش برای پاسخ یابی به سؤالات مطرح شده، ابتدا، در فصل اول تحت عنوان "کلیات و مبانی"، به تبیین و تعریف اصطلاحاتی از قبیل

مطبوعات، آزادی و آزادی مطبوعات و سپس، به بیان تاریخچه ای کوتاه از آزادی مطبوعات در جهان و ایران پرداخته ایم. بیان آزادی مطبوعات در اسلام، که اساس مبانی آن در جمهوری اسلامی خواهد بود، نیز در همان فصل صورت گرفته است.

در فصل دوم تحت عنوان "محدودیت های آزادی مطبوعات"، پس از بررسی مبانی محدودیت های آزادی مطبوعات؛ در جوامع عرفی و در اسلام، به ذکر محدودیت های آزادی مطبوعات در جمهوری اسلامی ایران پرداخته ایم.

در فصل سوم، با بررسی نحوه اجرای آزادی مطبوعات در ایران، ضمانت های آن در جمهوری اسلامی ایران را تشریح کرده ایم.

لازم به ذکر است، علاوه بر اینکه در مباحث مختلف، به تناسب مطلب، پس از بحث و بررسی، به جمع بندی و نتایجی اشاره شده است، بنابر رسم معهود پایان نامه نویسی، در پایان، هم نتیجه گیری کوتاهی بطور جداگانه آمده است.

روش تحقیق؛ در این پایان نامه، روش کتابخانه ای بوده، که با بررسی و مطالعه منابع مختلف تلاش شده است، تا حد توان، نظرات متفاوت را در جهت غنای این مقوله مدنظر داشته باشیم.

دشواریهای تحقیق؛ باید خاطر نشان کرد، که تازگی بحث، کمبود منابع و عدم پرداختن جستارهای قبلی به تعریف و توسعه مفاهیم پیچیده موضوع مورد بحث، از دشواریهای عمده این تحقیق بود.

نکته پایانی اینکه، دانشجو خود می داند، که مطالعه اش کاستیهای فراوانی دارد. اما امیدواری اش این است، که در حد بضاعتش، توانسته باشد به طرح صحیح مطلب و سؤالات مرتبط با آن بپردازد.

فصل اول کلیات و مبانی

گفتار اول - تعاریف و اصطلاحات

مبحث اول - تعریف مطبوعات

با بررسی تعاریفی که از مطبوعات ارائه شده، می توان به دو نوع تعریف دست یافت، که هر کدام محدوده خاصی را در بر می گیرند. این دو نوع تعریف عبارتند از:

الف- تعریف اعم:

این تعاریف همه مواد نوشتاری و چاپی از قبیل کتاب، اعلامیه، روزنامه، مجله و... را در بر می گیرد. برخی از تعاریف و توضیحاتی که دلالت بر این معنی اعم دارند عبارتند از: توضیحی که در فرهنگ معین در مورد مطبوعات ارائه شده، بیانگر معنی اعم مطبوعات می باشد: "مطبوعات: جمع مطبوع، مطبوعه، نوشته های چاپی، روزنامه ها، مجلات ... مطبوعات: طبع شده، چاپ شده"

محمد محیط طباطبایی، مطبوعات را چنین تعریف می کند: "مطبوعات مشتمل بر روزنامه، جریده و مجله و صحیفه، ماهنامه و هفته نامه است، که مانند حکومت مشروطه و همه مظاهر زندگی عصر ما بدون استثناء ره آورد تمدن و فرهنگ اروپا هستند."

این تعریف نیز با آوردن کلمه "صحیفه" که بمعنی کتاب می باشد، معنای اعم مطبوعات را اراده کرده است. اصل بیستم متمم قانون اساسی مشروطیت که در ۲۹

۱. محمد محیط طباطبائی، تاریخ تحلیلی مطبوعات ایران، تهران: انتشارات بعثت، ۱۳۶۶، ص ۱۲.